

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Jeopolitik Rekabet: Küresel Güçlerin Türk Dünyası Politikaları

Geopolitical Competition: Global Powers' Policies in the Turkish World

Ahmet Alan¹

Makale Bilgisi

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi,
Niğde Ömer Halisdemir
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Niğde/ Türkiye
ORCID: [0000-0002-6263-5533](https://orcid.org/0000-0002-6263-5533)
E-Mail:
axmetarf2017@gmail.com

Sorumlu Yazar:
Ahmet Alan

Ekim 2025

Cilt:5

Sayı: Türk Dünyası Özel Sayısı

DOI:

10.5281/zenodo.17477747

Citation:

Alan, A. (2025). Jeopolitik
rekabet: Küresel güçlerin Türk
Dünyası politikaları .GAB
Akademi, 5(Türk Dünyası Özel
Sayısı), 46-58.

Öz

Türk Dünyası, 21. yüzyılda küresel güçlerin stratejik çıkarları açısından kritik bir jeopolitik rekabet alanı hâline gelmiştir. Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan Türk cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanarak enerji kaynakları ve stratejik ulaşım güzergâhları ile dünya siyasetinde önemli bir konuma yükselmiştir. Bu bölgenin sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz rezervleri ile Asya ve Avrupa arasında yer alan ulaşım koridorları, özellikle Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi, Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği ve Türkiye'nin Türk Devletleri Teşkilatı gibi girişimlerle küresel rekabetin merkezine yerleşmiştir. Bu çalışmada, Türk Dünyası'nın jeopolitik, enerji ve ulaşım politikaları ekseninde, ABD, Çin, Rusya, Avrupa Birliği ve Türkiye gibi küresel ve bölgesel güçlerin stratejik yaklaşımları incelenmektedir. Enerji diplomasisi, altyapı yatırımları, ekonomik işbirliği projeleri ve askerî-güvenlik stratejileri, bölgedeki rekabetin temel unsurları olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru (Orta Koridor), küresel lojistik ve jeopolitik stratejiler açısından kritik bir önem taşımakta ve Türkiye'yi Avrasya'nın kalbinde stratejik bir lojistik merkez olarak konumlandırmaktadır. Makale, küresel güçlerin Türk Dünyası'ndaki rekabetinin dinamiklerini kapsamlı şekilde analiz ederek, bölgenin ekonomik ve siyasi geleceğini şekillendirecek stratejik öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dünyası, Jeopolitik Rekabet, Enerji Diplomasisi, Orta Koridor, Türk Devletleri Teşkilatı..

Abstract

In the 21st century, the Turkic World has emerged as a critical geopolitical arena for the strategic interests of global powers. Following the dissolution of the Soviet Union, the Turkic republics of Central Asia and the Caucasus gained independence and rose to geopolitical prominence due to their abundant energy resources and strategically located transportation corridors. The region's rich oil and natural gas reserves, along with its role as a land bridge between Asia and Europe, have placed it at the heart of global competition—especially with initiatives such as China's Belt and Road Initiative, Russia's Eurasian Economic Union, and Turkey's efforts through the Organization of Turkic States. This study examines the strategic approaches of global and regional powers—including the United States, China, Russia, the European Union, and Turkey—toward the Turkic World within the context of geopolitics, energy, and transportation policies. Key elements of this rivalry include energy diplomacy, infrastructure investments, economic cooperation initiatives, and military-security strategies. The Trans-Caspian East-West Middle Corridor (Middle Corridor) in particular has gained significant importance in global logistics and geopolitical strategies, positioning Turkey as a strategic logistics hub at the heart of Eurasia. The article aims to comprehensively analyze the dynamics of global power rivalry in the Turkic World and to offer strategic policy recommendations that may shape the region's economic and political future.

Keywords: Turkic World, Geopolitical Rivalry, Energy Diplomacy, Middle Corridor, Organization of Turkic States.

1. Giriş

Jeopolitik rekabet, 21. yüzyılda küresel güçlerin bölgesel etki alanlarını genişletme çabalarının merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ve Kafkasya'daki Türk cumhuriyetleri, yeni bir jeopolitik alanın parçası haline gelmiştir (Gökburun, 2021: 4). Zengin enerji kaynakları, stratejik geçiş koridorları ve kültürel bağlar nedeniyle Türk Dünyası, hem bölgesel hem de küresel güçler için stratejik bir hedef haline gelmiştir. Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi ve Rusya'nın Avrasya Ekonomik Birliği gibi projeleri, bölgedeki etkilerini tahkim etme stratejilerinin birer yansımasıdır (Alpar, 2023: 17). Türkiye ise tarihsel, kültürel ve dilsel ortaklıkları temel alarak Türk Dünyası ile iş birliğini artırmakta, özellikle Türk Devletleri Teşkilatı üzerinden kurumsal düzeyde ilişkilerini pekiştirmektedir (Özsoy, Sipahi & Sayın, 2024: 9). Tüm bu gelişmeler, bölgeyi sadece bir enerji havzası değil, aynı zamanda ideolojik, stratejik ve ekonomik çıkarların çakıştığı bir rekabet alanı hâline getirmiştir. Bu çalışmada, küresel güçlerin Türk Dünyası üzerindeki politikalarının dinamikleri analiz edilerek, bu politikaların bölgesel dengelere olan etkileri değerlendirilecektir. Türk Dünyası'nın jeopolitik önemi, tarihi ve kültürel bağlarının yanı sıra sahip olduğu zengin enerji kaynakları ve stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Bölgedeki petrol ve doğal gaz rezervleri, enerji güvenliği arayışındaki küresel aktörlerin dikkatini çekmektedir. Özellikle Hazar Denizi havzasındaki enerji kaynakları, hem bölge ülkeleri hem de küresel güçler için stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, enerji nakil hatlarının güzergâhları ve kontrolü, jeopolitik rekabetin odak noktalarından biridir.

Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi, Orta Asya'daki altyapı yatırımları ve ticaret koridorları ile bölgedeki etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu girişim, Çin'in enerji kaynaklarına erişimini kolaylaştırırken, bölge ülkelerinin ekonomik kalkınmasına da katkı sağlamaktadır. Ancak, bu durum aynı zamanda Çin'in bölgedeki nüfuzunu artırarak, diğer küresel aktörlerle rekabetini de yoğunlaştırmaktadır. Rusya ise tarihi bağları ve coğrafi yakınlığı sayesinde Orta Asya'da güçlü bir etkiye sahiptir. Avrasya Ekonomik Birliği gibi bölgesel entegrasyon projeleri ile ekonomik iş birliğini teşvik etmekte ve enerji alanında ortaklıklar kurmaktadır. Rusya'nın bölgedeki askeri varlığı ve güvenlik iş birliği anlaşmaları, jeopolitik dengelerde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, tarihi ve kültürel bağları sayesinde Türk Dünyası ile ilişkilerini derinleştirmekte ve bölgesel iş birliğini teşvik etmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurulması, bu iş birliğinin kurumsallaşmasını sağlamış ve ortak projelerin hayata geçirilmesine zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin enerji alanındaki girişimleri, bölgedeki jeopolitik rekabette önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Bölgedeki jeopolitik rekabet, sadece enerji kaynaklarının kontrolü ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kültürel diplomasi, altyapı yatırımları ve ticaret politikaları gibi alanlarda da kendini göstermektedir. Küresel güçlerin bölgedeki nüfuz mücadelesi, Türk Dünyası ülkelerinin dış politikalarını ve bölgesel iş birliği stratejilerini etkilemektedir. Bu bağlamda küresel güçlerin Türk Dünyası'na yönelik politikalarının stratejik dinamikleri, aşağıda açıklanan yöntemsel çerçeve doğrultusunda analiz edilmiştir.

2. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, belge taramasına dayalı derleme tekniği kullanılmıştır. Akademik makaleler, resmi raporlar, güncel analizler, uluslararası kuruluşların belgeleri ve medya kaynakları sistematik şekilde incelenmiştir. Toplanan veriler betimleyici analiz yöntemiyle yorumlanmış, aktörlerin bölgesel stratejileri karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Araştırma sürecinde hem Türkçe hem İngilizce literatürden yararlanılmış, güncel gelişmeler dikkate alınarak bölgesel güvenlik, enerji politikaları, askeri iş birlikleri ve diplomatik etkileşimler tematik başlıklar altında analiz edilmiştir.

2.1 Araştırma Modeli

Bu araştırma, küresel güçlerin Türk Dünyası üzerindeki jeopolitik yaklaşımlarını inceleyen, kuramsal temelli nitel bir çalışmadır. Çalışma, mevcut durumu anlama, yorumlama ve aktörlerin stratejik tercihlerini analiz etme amacı güden betimleyici bir modelle yapılandırılmıştır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın bölgedeki rolü, küresel aktörlerin stratejik hamleleri ile birlikte değerlendirilmiş; bu bağlamda jeopolitik, ekonomik ve diplomatik etkileşim alanları analiz edilmiştir. Teorik altyapı, jeopolitik rekabet teorisi ve çok kutupluluk tartışmaları çerçevesinde oluşturulmuştur.

3. Bulgular

Bu çalışmada elde edilen bulgular, küresel güçlerin Türk Dünyası'na yönelik politikalarının çok boyutlu bir jeopolitik rekabet çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bulgular, tematik olarak aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

3.1. Türkiye'nin Çok Boyutlu Yaklaşımı ve Kurumsallaşma Çabası

Türkiye, kültürel yakınlık, tarihsel bağlar ve artan ekonomik-siyasi kapasitesiyle Türk Dünyası'na yönelik bütünsel bir dış politika yürütmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın (TDT) kurumsal gelişimi, Türkiye'nin bölgesel liderlik pozisyonunu güçlendirmektedir. Türkiye ayrıca savunma sanayi iş birlikleri, enerji diplomasisi ve insani yardımlarla bölgedeki etkinliğini pekiştirmektedir.

3.2. Rusya'nın Stratejik Derinlik Algısı ve Güvenlik Odaklı Yaklaşımı

Rusya, Orta Asya'yı "arka bahçesi" olarak değerlendirmeye devam etmekte ve bu bağlamda askeri üsler, KGAÖ, enerji bağımlılığı ve kültürel nüfuz araçlarıyla bölgedeki etkisini sürdürmektedir. Ancak Ukrayna savaşı sonrası artan izolasyon ve zayıflayan ekonomik bağlar, Moskova'nın manevra alanını daraltmaktadır.

3.3. Çin'in Ekonomik Nüfuz Stratejisi

Çin, Kuşak-Yol Girişimi çerçevesinde altyapı projeleri, krediler ve enerji yatırımları yoluyla Türkistan coğrafyasında ekonomik bir etki alanı kurmaktadır. Pekin'in doğrudan askeri varlık göstermemesi, iş birliğini "jeoekonomik" bir çerçevede sürdürmesine olanak tanımaktadır. Ancak bu durum bazı Türk Cumhuriyetlerinde "borç tuzağı" ve aşırı bağımlılık eleştirilerini de beraberinde getirmektedir.

3.4. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Güvenlik ve Savunma Boyutu

TDT'nin bölgesel güvenlik politikaları henüz başlangıç aşamasındadır. Üye ülkeler arasında savunma sanayi iş birlikleri artmakta, ortak tatbikatlar düzenlenmekte ve sınır güvenliği gibi konular ortak gündem hâline gelmektedir. Türkiye'nin SİHA ihracatı ve askeri eğitim desteği gibi uygulamalar, kurumsal güvenlik dayanışmasının zeminini oluşturmaktadır.

3.5. Jeopolitik Rekabetin Bölgesel İstikrara Etkisi

Çalışmanın bir diğer bulgusu, bölgedeki büyük güç rekabetinin istikrarsızlık riskini artırdığı yönündedir. Azerbaycan-Ermenistan gerilimi, Afganistan kaynaklı tehditler ve enerji hatlarının güvenliği gibi konular, Türk Dünyası ülkeleri arasında daha fazla koordinasyon ihtiyacını doğurmaktadır.

3.6 Tartışma

Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üyesi ülkelerin savunma, güvenlik ve stratejik işbirliği alanlarında son yıllarda artan bir ivme yakaladığını göstermektedir. Türkiye'nin savunma sanayi ürünleri aracılığıyla bölge ülkeleriyle kurduğu işbirlikleri, yalnızca askeri kapasite gelişimi değil, aynı zamanda diplomatik bağların da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle Bayraktar TB2 gibi yüksek teknolojiye sahip savunma sistemlerinin Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelere ihraç edilmesi, Türkiye'nin bölgedeki güvenlik mimarisinde etkin bir aktör olarak konumlandığını ortaya koymaktadır. Bu durum, Türkiye'nin Türk Dünyası'na yönelik çok boyutlu yaklaşımının somut bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Araştırma bulguları, Rusya ve Çin'in bölgedeki askeri ve siyasi etkisinin devam ettiğini, ancak TDT ülkelerinin bu güçler arasında denge politikaları geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Rusya'nın Kazakistan'daki protestolara müdahalesi, Çin'in Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesindeki faaliyetleri ve ABD'nin Afganistan sonrası Orta Asya'dan çekilişi gibi gelişmeler, bölge ülkelerinin güvenlik mimarisinde çok taraflı işbirliğine yönelme ihtiyacını artırmıştır. Bu dinamikler, Türkiye için bölgede daha aktif bir rol üstlenme fırsatı yaratmakta ve TDT'nin kurumsallaşma sürecini hızlandırmaktadır.

Çalışmada tespit edilen bir diğer önemli bulgu, enerji güvenliği, sınır güvenliği, terörizmle mücadele ve siber güvenlik gibi çok boyutlu tehditler karşısında TDT ülkeleri arasında stratejik uyumun henüz kurumsal düzeyde tam anlamıyla sağlanamadığıdır. TDT'nin kurumsallaşma süreci devam etmekte olup, bölgesel işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi ihtiyacı belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, gelecekte savunma sanayii alanında ortak üretim, istihbarat paylaşımı, eğitim-tatbikat programları ve siber güvenlik altyapılarının entegrasyonunu daha fazla gündeme getirecektir.

Bölgedeki enerji diplomasisi ve ulaşım koridorlarının stratejik önemine ilişkin bulgular, jeopolitik rekabetin yalnızca güvenlik boyutuyla sınırlı olmadığını göstermektedir. Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" girişimi ve Rusya'nın Avrasya

Ekonomik Birliği projesi, bölgede ekonomik nüfuz mücadelesini yoğunlaştırmaktadır. Bu rekabet ortamında Türkiye'nin Orta Koridor üzerinden geliştirdiği lojistik stratejiler, önemli bir avantaj sağlamak ve bölgesel entegrasyonu desteklemektedir. Türkiye'nin bölgedeki yükselişi, kültürel bağlardan bağlantısallığa doğru evrilmekte ve somut ekonomik-stratejik kazanımlara dönüşmektedir.

Araştırmanın genel bulguları, küresel güçlerin Türk Dünyası'ndaki rekabetinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Enerji politikaları, ulaşım altyapısı ve güvenlik mimarisi alanlarındaki gelişmeler, bölgesel dengeleri sürekli olarak yeniden şekillendirmektedir. Bu bağlamda, TDT'nin rolü ve Türkiye'nin liderlik kapasitesi, bölgenin geleceği açısından kritik önem taşımaktadır. Türkiye'nin hem kültürel-tarihsel bağları hem de modern savunma sanayi kapasitesiyle bölgede benzersiz bir konuma sahip olduğu tespit edilmiştir.

Son olarak, bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma, nitel belge taraması yöntemine dayandığı için, saha çalışması veya derinlemesine mülakatlar içermemektedir. Gelecek araştırmalarda, TDT üyesi ülkelerin karar alıcılarıyla yapılacak görüşmeler ve karşılaştırmalı vaka analizleri, bulguların derinleştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, bölgedeki jeopolitik rekabetin ekonomik etkilerinin nicel yöntemlerle analiz edilmesi, konunun daha kapsamlı anlaşılmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte, çalışmanın ortaya koyduğu bulgular, Türk Dünyası'ndaki jeopolitik rekabetin temel dinamiklerini anlamak ve gelecekteki politika oluşturma süreçlerine katkı sağlamak açısından önemli bir zemin oluşturmaktadır.

4. Küresel Güçler Bağlamında Türk Dünyasında Enerji İşbirliği

Türk Dünyası, enerji kaynakları bakımından zengin bir coğrafyada yer almakta ve bu durum onu küresel güçlerin stratejik rekabet alanlarından biri hâline getirmektedir. Özellikle Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkeler, petrol ve doğal gaz rezervleriyle öne çıkarken, bu kaynakların işlenmesi ve uluslararası piyasalara taşınması konusunda küresel aktörlerin ilgisini çekmektedir (Kalyuzhnova & Nygaard, 2021: 215). ABD, bölgedeki enerji politikalarına müdahil olma çabasını 1990'lardan itibaren sürdürmektedir. Washington'un temel hedefi, Hazar enerji kaynaklarının Rusya dışı güzergâhlardan dünya piyasalarına taşınmasını desteklemek olmuştur. Bu kapsamda Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) boru hattı projesi ABD'nin desteklediği stratejik bir girişimdir (Shaffer, 2011: 129). ABD ayrıca, enerji altyapı yatırımları ve bölge ülkelerinin enerji güvenliği politikaları üzerinde etkili olmaya çalışarak, Çin ve Rusya'nın artan etkisini sınırlamayı amaçlamaktadır (Petersen & Barysch, 2011: 73).

Avrupa Birliği (AB) açısından Türk Dünyası, özellikle Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmak için alternatif bir tedarik bölgesi olarak önem taşımaktadır. AB, Orta Asya'daki enerji üreticisi ülkelerle doğrudan işbirliği arayışında olmuş ve Güney Gaz Koridoru gibi projeleri bu bağlamda desteklemiştir. Ancak AB'nin yaklaşımı çoğu zaman ekonomik ve çevresel sürdürülebilirlik ekseninde ilerlemiş, jeopolitik rekabetten uzak durmaya özen göstermiştir (Umbach, 2010: 249). Çin, bölgeyle olan ilişkilerini büyük ölçüde "Bir Kuşak, Bir Yol" (Belt and Road Initiative – BRI) girişimi çerçevesinde yapılandırmıştır. Çin, enerji güvenliğini sağlamak ve Batı Çin'deki sanayi bölgelerine istikrarlı enerji arzı temin etmek amacıyla, Kazakistan ve Türkmenistan'dan doğrudan Çin'e uzanan petrol ve doğal gaz boru hatlarına büyük yatırımlar yapmıştır (Clarke, 2017: 112). Çin'in bölgedeki enerji yatırımları, altyapı finansmanı ile entegre biçimde ilerlemekte ve bu durum onu Batılı güçlerden farklılaştırmaktadır. Rusya ise tarihsel bağlar ve mevcut altyapı üzerinden bölge üzerindeki etkisini sürdürme gayretindedir. Sovyet döneminden miras kalan boru hattı ağı ve Gazprom gibi dev enerji şirketleri üzerinden, özellikle Orta Asya doğal gazının Batı pazarlarına ulaşımını kendi kontrolünde tutmak istemektedir (Kobayashi, 2019: 98). Rusya, enerji alanında işbirliği görüntüsü verse de bu süreci büyük ölçüde bölge ülkelerinin hareket alanını sınırlayacak şekilde tasarlamaktadır. Tüm bu dinamikler göz önüne alındığında, Türk Dünyası'ndaki enerji işbirliği meseleleri yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda jeopolitik boyutları da içermektedir. Bölge ülkeleri için enerji kaynakları sadece ekonomik kalkınma aracı değil, aynı zamanda dış politika ve güvenlik stratejilerinin temel unsurlarından biridir. Küresel aktörlerin bölgedeki farklı stratejileri, enerji politikalarını şekillendirmekte ve ülkelerin işbirliği ya da dengeleme arayışlarını derinleştirmektedir.

Enerji işbirliğinin yapısı, küresel güçlerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda politik ve normatif araçlarla bölgeye yönelmesiyle karmaşık hâle gelmiştir. Türk Dünyası ülkeleri, bu güçler tarafından sunulan farklı işbirliği paketleri arasında stratejik bir denge kurmaya çalışmakta; aynı zamanda kendi ulusal çıkarlarını koruyarak bağımlılığı asgari düzeyde tutmayı hedeflemektedir. Bu noktada, enerji diplomasisi yalnızca boru hatlarının geçtiği rotaları değil, aynı zamanda hangi değerler ve çıkarlar etrafında şekilleneceğini de belirlemektedir (Laruelle, 2020: 12). Özellikle Çin'in enerji diplomasisinde kullandığı kredi temelli yaklaşım, bölge ülkelerine altyapı yatırımı fırsatı sunarken; aynı zamanda uzun vadeli ekonomik bağımlılık ilişkisi de üretmektedir. Kazakistan ve Türkmenistan gibi ülkeler, Çin'in sunduğu finansal olanaklar sayesinde kendi enerji projelerini hızlıca inşa etme imkânı bulmuş, fakat bu süreçte doğalgaz ve petrolün büyük bir kısmını uzun vadeli kontratlarla Çin'e satmak zorunda kalmıştır (Clarke, 2017: 110). Bu durum, enerji işbirliğinin iki taraflı bir kazanç olduğu fikrini zayıflatmakta ve Çin'in bölgedeki nüfuzunu artıran bir araç hâline gelmesine yol açmaktadır. Öte yandan Avrupa Birliği'nin enerji işbirliği teklifleri,

daha az cazip görünmesine rağmen özellikle demokratikleşme, çevresel sürdürülebilirlik ve şeffaflık gibi normatif değerleri beraberinde getirmektedir. Ancak bölgedeki otoriter yönetimler açısından bu koşullara uyum sağlamak hem iç politikada hem de dış ilişkilerde dengeyi bozabilecek bir durum olarak görülmektedir (Umbach, 2010: 1231). Dolayısıyla AB'nin "yumuşak güç" stratejisi, bölge ülkeleri tarafından uzun vadeli kalkınma hedefleri için gerekli olmakla birlikte, kısa vadede sınırlı karşılık bulmaktadır.

ABD ise enerji güvenliği kavramını klasik anlamda yorumlamakta, yani enerji kaynaklarının sadece tedarikini değil, bu kaynakların küresel düzeyde güvenli, serbest ve jeopolitik baskıdan arındırılmış şekilde dolaşımını savunmaktadır (Cohen, 2006: 44). Bu bağlamda, ABD'nin sunduğu stratejik ortaklık modeli, özellikle enerji projelerinin askeri koruma altında gelişmesini desteklemekte; fakat bu tür işbirlikleri bölge ülkeleri açısından çoğu zaman jeopolitik gerilimleri artırıcı bir faktör olarak da değerlendirilmektedir. Rusya'nın enerji diplomasisi ise daha açık ve baskıcı araçlar üzerinden işlemektedir. Gazprom gibi dev kamu şirketleri aracılığıyla bölge ülkelerine enerji tedariki sağlayan Moskova yönetimi, aynı zamanda bu ülkelerin boru hattı alternatifleri üretmesini sınırlamaya çalışmaktadır. Türkmenistan'ın Trans-Hazar doğal gaz hattına dair planları, yıllardır Rusya'nın siyasi baskısı nedeniyle ilerleyememektedir (Kobayashi, 2019: 96). Bu strateji, Rusya'nın bölgedeki enerji oyununu bir "sıfır toplamli oyun" olarak kurguladığını göstermektedir. Bu çerçevede, Türk Dünyası ülkeleri bir "enerji geçiş bölgesi" olmanın ötesine geçip, kendi enerji diplomasi kapasitelerini geliştirmek zorundadır. Aksi hâlde, küresel güçler arasında sıkışan bu ülkeler, ya boru hatlarının güzergâhına indirgenecek ya da enerji zenginliği jeopolitik bir yük hâline gelecektir. Bu nedenle enerji diplomasisi sadece teknik uzmanlık değil, aynı zamanda jeopolitik vizyon ve stratejik öngörü gerektirmektedir.

4.1. Türk Dünyası Ulaşım Koridorları Ve Lojistik Stratejiler

Türk Dünyası, Asya ile Avrupa arasındaki stratejik konumu sayesinde küresel ulaşım koridorları ve lojistik stratejiler açısından önemli bir jeopolitik avantaja sahiptir. Bu bağlamda, Trans-Hazar Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru (kısaca Orta Koridor), bölge ülkelerinin hem kendi aralarındaki entegrasyonunu hem de Asya-Avrupa ticaret bağlantısını güçlendiren en kritik güzergâhlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Çin'den başlayarak Kazakistan, Hazar Denizi, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan bu güzergâh, Süveyş Kanalı ve Rusya üzerinden geçen kuzey rotasına alternatif oluşturarak daha hızlı, ekonomik ve siyasi açıdan daha az riskli bir ulaşım imkânı sunmaktadır (Cai, 2020; Ministry of Transport and Infrastructure, 2023; Türk Devletleri Teşkilatı, 2024).

Türkiye, Orta Koridor'un kilit aktörlerinden biri olarak, Asya ile Avrupa arasındaki ticaretin kolaylaştırılmasında kritik bir lojistik merkez hâline gelmiştir. Çin'den başlayıp Avrupa'ya uzanan bu hattın en önemli bağlantılarından biri olan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu, Türkiye'nin hem bölgesel entegrasyonun güçlenmesinde hem de alternatif tedarik zincirlerinin kurulmasında oynadığı rolü pekiştirmiştir. Ayrıca Marmaray ve Yavuz Sultan Selim Köprüsü gibi altyapı yatırımları, demiryolu taşımacılığı ile Avrupa-Asya bağlantısının kesintisiz devamını mümkün kılmaktadır (Ministry of Transport and Infrastructure, 2023; Coşkun & Bayırbağ, 2022). Türkiye'nin Hazar Denizi geçişli ticaretin organize edildiği Bakü Limanı ile entegrasyonu da, transit sürelerin kısaltılması ve maliyet avantajı yaratılması açısından stratejik öneme sahiptir (Erşen, 2022). Rusya-Ukrayna savaşı ve Covid-19 pandemisinin ardından küresel tedarik zincirlerinde yaşanan kırılmalar, alternatif ulaşım hatlarına olan ihtiyacı artırmış ve Orta Koridor'un jeostratejik önemini pekiştirmiştir. Özellikle Rusya üzerinden geçen Kuzey Koridor'un jeopolitik risklere daha açık hâle gelmesi, hem Çin'in hem de Avrupa Birliği'nin Güney Kafkasya ve Türkiye üzerinden geçen rotalara yönelmesine neden olmuştur. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi kapsamındaki yatırımları ile Avrupa'nın Trans-Hazar hattına olan ilgisinin kesişmesi, Türk Dünyası ülkelerine eşsiz bir fırsat penceresi sunmaktadır (Szcudlik, 2021; World Bank, 2023). Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesini bölgesel bütünleşmenin temel unsurlarından biri olarak görmektedir. 2023 yılında kabul edilen Ulaştırma Bakanları Bildirgesi kapsamında, Orta Koridor güzergâhındaki geçiş süreçlerinin basitleştirilmesi, gümrük entegrasyonunun sağlanması ve dijital taşımacılığın teşvik edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca TDT'nin koordinasyonu ile oluşturulan Ortak Taşımacılık Ağı Projesi, üye ülkelerin ulaştırma altyapılarını senkronize etmeye ve lojistik maliyetleri düşürmeye odaklanmaktadır (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023; Kassenova, 2023).

Orta Koridor, Çin'den Avrupa'ya uzanan ve Türk Dünyası'nı doğrudan etkileyen en önemli ulaştırma güzergâhlarından biridir. Çin'in batısından başlayarak Kazakistan, Hazar Denizi, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan bu hat, hem lojistik hem de jeopolitik açıdan stratejik bir alternatif sunmaktadır. Ancak bu güzergâhın verimli işlemesi önünde çeşitli zorluklar bulunmaktadır. Özellikle altyapı yetersizlikleri, gümrük prosedürlerinin uyumsuzluğu ve sınır geçişlerinde yaşanan gecikmeler, koridorun kesintisiz

işleyişini sınırlamaktadır. Hazar Denizi geçişinde düzenli Ro-Ro¹ hizmetlerinin eksikliği de taşımacılık sürecini yavaşlatan bir diğer unsurdur (Fokus Plus, 2024).

Bununla birlikte, dijitalleşme seviyesinin düşük olması ve sınır geçiş süreçlerinin hâlâ büyük ölçüde manuel işlemlerle yürütülmesi, lojistik verimliliği azaltmakta ve operasyonel maliyetleri artırmaktadır. Özellikle gümrükler arası veri paylaşımında yaşanan kopukluk, bölge ülkeleri arasında etkin bir ulaşım ağının kurulmasını zorlaştırmaktadır (7Deniz, 2023). Tüm bu zorluklara rağmen, Orta Koridor aynı zamanda büyük fırsatlar da sunmaktadır. Rusya-Ukrayna savaşının ardından Kuzey Koridor'un riskli hale gelmesi, küresel tedarik zincirlerinin alternatif güzergâhlara yönelmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Orta Koridor, hem Çin için Avrupa'ya ulaşımında güvenli bir rota hem de Avrupa için Asya pazarlarına erişimde etkili bir seçenek hâline gelmiştir (Ekonomist, 2023).

Koridorun sunduğu bir diğer fırsat, Türk Dünyası'nın bölgesel entegrasyonuna katkı sağlamasıdır. Türk Devletleri Teşkilatı (TDT), Orta Koridor'un güçlendirilmesini bölgesel iş birliğinin temel taşı olarak değerlendirmekte ve bu amaçla gümrük entegrasyonu, dijital taşımacılık ve altyapı uyumu gibi alanlarda ortak projeler geliştirmektedir. 2023'te imzalanan Ulaştırma Bakanları Bildirgesi bu yönde atılmış somut adımlardan biridir (Türk Devletleri Teşkilatı, 2023). Ayrıca Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" (BRI) ile Orta Koridor'un uyumlaştırılması, Çin ile Türkiye arasında stratejik bir eşgüdüm alanı yaratmıştır. 2015 yılında imzalanan mutabakat zaptı ile bu niyet resmileştirilmiş ve koridorun Çin için de önemli bir hat hâline gelmesi sağlanmıştır (EkoAvrasya, 2024). Buna karşın, koridor üzerindeki güç rekabeti, çeşitli aktörler arasında diplomatik gerilimlerin artmasına da neden olmaktadır. Rusya, Orta Asya'yı geleneksel etki alanı olarak görmekte ve Türkiye ile Çin'in bölgede artan etkisini dikkatle izlemektedir. Türkiye'nin lojistik ve diplomatik açılımları ise Moskova'nın uzun vadeli stratejik dengelerini sorgulamasına yol açmaktadır (DergiPark, 2023). Bu dinamikler, Orta Koridor'un sadece ekonomik değil, aynı zamanda stratejik ve politik anlamda da önemini artırmaktadır. Orta Koridor; altyapı, dijitalleşme ve kurumsal eşgüdüm gibi alanlarda hâlâ bazı engeller taşısa da, bölge ülkelerine önemli ekonomik ve stratejik fırsatlar sunmaktadır.

Türkiye'nin bu koridordaki merkezi rolü, hem Türk Dünyası'nın bütünleşmesini hem de küresel güçlerle ilişkilerdeki dengesini yeniden şekillendirecek bir potansiyele sahiptir.

4.2 Orta Koridor Bağlamında Çin-Rusya-Türkiye Rekabeti

4.2.1. Ekonomik Rekabet

Orta Koridor, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında önceleri ikincil bir rota olarak görülse de, 2022 sonrası gelişmelerle birlikte stratejik bir arter haline gelmiştir. Çin, uzun süre boyunca Rusya üzerinden geçen Kuzey Koridoru'nu tercih etmiş, zira bu güzergâh hem maliyet açısından daha uygundu hem de teknik altyapısı daha gelişmişti. Ancak Ukrayna Savaşı sonrası yaptırımlar nedeniyle bu rotadaki riskler artınca, Çin Orta Koridor'a yönelmek zorunda kalmıştır (TRENDS Research & Advisory, 2023).

Türkiye, bu süreçte kendisini yalnızca bir transit ülke değil, aynı zamanda lojistik bir merkez olarak konumlandırmıştır. Marmaray tünelinin yük taşımacılığına açılması, Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu gibi projeler ve gümrük modernizasyonları, Türkiye'nin Orta Koridor üzerindeki rolünü güçlendirmiştir. 2022 yılında taşınan yük miktarının bir önceki yıla göre altı kat artarak 3,2 milyon tona ulaşması bu dönüşümün açık bir göstergesidir (TRENDS Research & Advisory, 2024). Öte yandan, Rusya bu süreci kendi lehine çevirmek amacıyla Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) üzerinden ticareti yönlendirme çabasına girişmiş, yeni alternatif güzergâhlar ve Güney Koridoru (İran-Hint Okyanusu hattı) gibi projelerle kendi etki alanını korumayı amaçlamıştır (Carnegie Endowment, 2023).

4.2.2. Jeopolitik Strateji

¹ Ro-Ro (Roll-on/Roll-off) taşımacılığı, özellikle tekerlekli kara taşıtlarının denizyoluyla taşınmasında kullanılan bir yöntemdir. Bu sistemde tırlar, kamyonlar, treylerler gibi araçlar kendi tekerlekleri üzerinde gemiye biner (roll-on) ve varış noktasında yine kendi tekerlekleriyle gemiden iner (roll-off). Konteyner taşımacılığından farklı olarak vinçle yükleme-boşaltma işlemi gerekmediği için süreç daha hızlı ve pratik şekilde yürütülür. Bu yöntem, karayolu taşımacılığını denizyoluna entegre ederek zaman ve maliyet açısından avantaj sağlar. Ayrıca multimodal taşımacılığı kolaylaştırdığı için, gümrük süreçlerinde de esneklik yaratır.

Orta Koridor güzergâhında, Çin'den gelen yüklerin Kazakistan üzerinden Hazar Denizi'ni aşarak Azerbaycan'a ulaştırılması kritik bir aşamadır. Bu noktada Ro-Ro taşımacılığı, yüklerin hızlı ve kesintisiz biçimde Hazar Denizi'nden geçmesini mümkün kılar. Ancak mevcut durumda, Hazar Denizi üzerinde düzenli ve yüksek kapasiteli Ro-Ro seferlerinin sayısı sınırlıdır. Aktau (Kazakistan) ve Alat (Azerbaycan) limanları bu sürecin merkezinde yer alsa da, altyapı eksiklikleri ve sefer yetersizliği taşıma süresini uzatmakta, lojistik maliyetleri artırmakta ve Orta Koridor'un rekabetçiliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle, Hazar Denizi'nde Ro-Ro taşımacılığı kapasitesinin artırılması, Orta Koridor'un etkinliğini artırmak ve Türk Dünyası'nın lojistik bağlarını güçlendirmek açısından stratejik bir öneme sahiptir.

Türkiye, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) aracılığıyla Orta Asya'da tarihsel, kültürel ve siyasi bağları diplomatik avantaja çevirmeye çalışmaktadır. 2022 ve 2024 yıllarında düzenlenen TDT zirvelerinde Orta Koridor'un geliştirilmesi, ulaştırma altyapısının entegrasyonu ve dijital taşımacılık gibi konular öne çıkmış, Türkiye bu süreci yönlendiren başlıca aktör olmuştur (Jamestown Foundation, 2025). Rusya ise Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ) ve AEB gibi çok taraflı mekanizmalarla Orta Asya'daki nüfuzunu sürdürmeye çalışmakta, bu alanlarda Türkiye'nin ve Çin'in etkisini sınırlamak için kurumsal araçlar geliştirmektedir. Kazakistan'da ve Tacikistan'da askeri üsler bulunduran Moskova, hem güvenlik garantörü hem de arabulucu kimliğiyle jeopolitik pozisyonunu koruma eğilimindedir (Caspian Policy Center, 2021). Bu süreçte Çin ise Orta Asya ülkeleriyle hem ikili hem de çok taraflı platformlar üzerinden ilişkilerini derinleştirmektedir. 2023 yılında Xi'an'da düzenlenen Çin-Orta Asya Zirvesi, Pekin'in bölgeye yönelik stratejik bakış açısını ve altyapı desteklerini açıkça ortaya koymuştur (Atlantic Council, 2023). Bununla beraber, Türkiye'nin Türk Dünyası'na yönelik dış politikasının arkasında uzun erimli, bütüncül bir "büyük strateji"nin var olup olmadığı akademik çevrelerde hâlen sorgulanmaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsal kapasitesinin zamanla gelişmesi, bu yöndeki stratejik çabaların başlangıç aşamasında olduğunu gösterse de, bu yapının sürdürülebilir bir vizyon ve kurumsal bir güç mimarisiyle desteklenip desteklenmediği netlik kazanmamıştır. Türkiye'nin bu kapsamda geliştireceği olası bir "büyük strateji"nin odak noktasının ise tarihi, kültürel ve dilsel ortaklıklara sahip olduğu Türkistan coğrafyası olması gerektiği yönünde giderek güçlenen bir akademik mutabakat mevcuttur (Çam, 2022, s. 5-9).

Bu bölge, 250 milyonu aşan ortak kimlik bilincine sahip bir nüfusu, müşterek dil ve dini değerlerle örülmüş sosyal yapıyı ve tarihi bağları barındırmaktadır. Sert güç unsurlarına başvurmaksızın; doğru diplomatik yönlendirmeler, zamanlama ve bölgesel eşgüdüm ile Türkiye'nin Türkistan'la entegrasyon kapasitesinin oldukça yüksek olduğu, Karabağ Savaşı sürecinde elde edilen kazanımlarla açık biçimde ortaya konmuştur (Çam, 2022, s. 5-9).

Diğer yandan, Türkiye'nin stratejik planlaması yalnızca güvenlik eksenli değil, aynı zamanda kaynak yönetimi ve ekonomik projeksiyonlar temelinde de yapılandırılmalıdır. Suriye iç savaşına yönelik politikalarında milyarlarca dolarlık kaynak ayrılmışken, bu düzeyde bir ekonomik ve diplomatik çabanın Türkistan bölgesine yönlendirilmesi halinde çok daha derin ve kalıcı etkilerin yaratılabileceği güçlü bir ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Türk Devletleri Teşkilatı'nın etkinliği yalnızca ortak semboller ve deklaratif iradelerle değil; kurumsal savunma mekanizmaları, kalkınma altyapıları ve sürdürülebilir iş birlikleri ile tahkim edilmelidir.

Türkiye'nin Moritanya'dan Afganistan'a, Somali'den Bosna'ya dek farklı coğrafyalarda sürdürdüğü askerî ve sivil misyonlar, kolektif güvenlik vizyonunun uygulanabilirliğine dair önemli birikimler sağlamaktadır. Bu tür uygulamalar, Türk Dünyası'nda kurulması planlanan savunma ve dayanışma yapıları için somut modeller teşkil edebilir. Nitekim, 2022 yılında Kazakistan'da yaşanan gelişmeler, kolektif güvenliğe dayalı işleyen bir sistemin yokluğunda, kriz anlarında yalnızca iyi niyet temennileriyle sınırlı kaldığını dramatik biçimde gözler önüne sermiştir (Haber7, 2022).

Bu durum, Türkiye'nin sahip olduğu diplomatik, askerî ve ekonomik araçları çok boyutlu ve uzun vadeli bir stratejik vizyon çerçevesinde kullanma gerekliliğini daha da acil hâle getirmektedir. Nihayetinde, Türk Dünyası'nı merkezine alan bir büyük strateji; dış politikadan savunma planlamasına, ekonomik kalkınmadan eğitim reformuna kadar uzanan kapsamlı ve sürdürülebilir bir devlet aklıyla inşa edilmelidir (Çam, 2022: 5-9). Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle tesis ettiği ilişkiler, kültürel bağların ötesine geçerek ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında kurumsallaşmış iş birliklerine dönüşmüştür. Bu çok katmanlı ilişki biçiminin somutlaştığı en önemli kurumsal yapı ise Türk Devletleri Teşkilatı'dır. 1990'lı yılların idealleştirilmiş söylemlerinden farklı olarak günümüzde Türkiye, Türk Dünyası'yla olan bağlarını daha rasyonel, karşılıklı rızaya dayanan ve karşılıklı fayda ekseninde geliştiren bir dış politika mimarisi ile yürütmektedir. Bu yaklaşım, yalnızca ilişkilerin kalitesini artırmakla kalmamış, aynı zamanda bölge halkları nezdinde Türkiye'ye duyulan güveni de pekiştirmiştir.

Bununla birlikte, Orta Asya'nın jeopolitik geleceğinde Türkiye-Rusya ilişkilerinin de belirleyici bir rol oynaması beklenmektedir. Nitekim Türkiye'nin öncülüğünde oluşturulan tahıl koridoru gibi çok taraflı iş birlikleri, ilerleyen süreçte enerji taşımacılığı ve altyapı bağlantıları gibi stratejik alanlarda da benzer modellerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Rusya açısından ise bu tür iş birlikleri, Batı ile yaşadığı jeopolitik gerilimlerin doğurduğu izolasyon sürecinden çıkmanın ve Karadeniz'den Akdeniz'e açılabilmenin sınırlı ama etkili yollarından biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Orta Asya'da sadece bir rekabet unsuru değil; aynı zamanda pragmatik ve stratejik bir partner olarak konumlanması, hem bölge istikrarı hem de çok kutuplu düzenin sürdürülebilirliği açısından kritik bir öneme sahiptir.

4.2.3. Askerî ve Güvenlik Boyutu

Türkiye, NATO üyesi kimliği ve artan savunma sanayi kapasitesi ile Orta Asya'da askeri ve güvenlik açısından etkinliğini artırmaktadır. Bayraktar TB2 gibi yerli üretim insansız hava araçlarının Kırgızistan ve Özbekistan'a

ihracı, Türkiye'nin bölge ordularıyla teknolojik işbirliğini derinleştirmiştir. Ayrıca askeri eğitim ve tatbikatlar aracılığıyla Türkiye, Orta Asya ülkelerinde güvenlik ortağı olarak konumlanmaktadır (Eurasianet, 2023). Rusya ise askeri üsleri, savunma sistemleri ihracatı ve ortak tatbikatlar aracılığıyla Orta Asya'daki güvenlik mimarisinin başlıca belirleyicisidir. 2022 yılında Kazakistan'da çıkan protestolar sırasında KGAÖ'nün ilk kez asker göndermesi, Rusya'nın "son çare güvenlik sağlayıcısı" rolünü açıkça ortaya koymuştur (Caspian Policy Center, 2021). Çin ise bölgede doğrudan askeri varlık göstermemekte, ancak güvenlik işbirliklerini Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde yürütmektedir. Çin yapımı silahların Tacikistan ve Kırgızistan'a satılması, ayrıca eğitim ve güvenlik teknolojisi alanındaki işbirlikleri Pekin'in artan etkisini göstermektedir (Caspian Policy Center, 2021).

Bu çerçevede, Türk Devletleri Teşkilatı bünyesinde güvenlik iş birliği yalnızca silah sistemleri ve askeri tatbikatlarla sınırlı kalmamalı, bölgenin karşı karşıya olduğu çok boyutlu tehditleri kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Terörizm, aşırılıkçı yapıların yayılması ve dini radikalizmin Türkistan coğrafyasında artan etkisi, kolektif bir mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Suriye ve Afganistan gibi komşu kriz bölgelerinden yayılan güvenlik riskleri, bölge ülkelerinin istihbarat ve operasyonel düzeyde eş güdüm içerisinde hareket etmesini gerektirmektedir. Öte yandan, uzun ve çoğu zaman geçirgen sınır hatları, düzensiz göç, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu trafiği gibi sınır ötesi tehditlere zemin hazırlamaktadır. Bu durum, TDT üyesi devletlerin sınır güvenliği politikalarında entegrasyonu artırmalarını zorunlu kılmaktadır. Göç olgusunun yalnızca insani yönüyle değil, aynı zamanda sosyal istikrar, kamu düzeni ve ekonomik kapasite üzerindeki etkileriyle de ele alınması elzemdir.

Enerji güvenliği de TDT gündeminin kilit başlıklarından biri haline gelmiştir. Bölge, zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen bu kaynakların güvenli ve sürdürülebilir biçimde taşınması konusunda ciddi zorluklarla karşı karşıyadır. Enerji altyapısının korunması, sadece ekonomik çıkarları değil, aynı zamanda stratejik özerkliği doğrudan ilgilendirmektedir. Buna ek olarak, Azerbaycan-Ermenistan ihtilafı, su kaynaklarına dayalı anlaşmazlıklar ve Afganistan merkezli istikrarsızlık gibi bölgesel çatışmalar da Türk dünyasının güvenlik mimarisini tehdit eden unsurlar arasında yer almaktadır. Bu krizlere karşı ortak refleksler geliştirmek ve gerektiğinde barışı koruma misyonlarını devreye sokacak mekanizmalar oluşturmak, TDT'nin stratejik derinliğini artıracaktır. Son olarak, siber güvenlik ve hibrit tehditler, çağın getirdiği yeni güvenlik alanlarını teşkil etmektedir. Dezenformasyon kampanyaları, altyapı sistemlerine yönelik dijital saldırılar ve bilgi savaşları, üye ülkelerin savunma anlayışını köklü şekilde dönüştürmektedir. Bu bağlamda, ortak siber güvenlik stratejileri geliştirmek, birlikte çalışabilirliği artırmak, ortak eğitimler ve tatbikatlarla askeri kapasiteleri uyumlu hale getirmek, TDT'nin kurumsal savunma gücünü tahkim edecek başlıca adımlar arasında yer almalıdır (Tarcın, 2025: 246-247).

4.2.4. Lojistik ve Ulaşım

Orta Koridor, Rusya üzerinden geçen Kuzey Koridor'a kıyasla yaklaşık 2.000 kilometre daha kısa olup, potansiyel olarak 6-10 gün daha hızlı taşıma imkânı sunmaktadır. 2022 sonrası dönemde artan belirsizlikler ve yaptırımlar nedeniyle birçok lojistik firma (örneğin Maersk, MSC) Orta Koridor'a yönelmiştir. Bu gelişmeler koridorun kapasitesinin 2023'te %60'tan fazla artmasına yol açmıştır (SWP Berlin, 2022). Ancak Hazar Denizi geçişi, ray açıklığı farklılıkları ve Ro-Ro seferlerinin sınırlılığı gibi yapısal sorunlar koridorun sürdürülebilirliğini engelleyen faktörlerdir. Buna rağmen Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye gibi ülkeler lojistik merkez yatırımları, liman genişletmeleri ve dijital gümrük uygulamalarıyla bu sorunları çözmeye yönelik adımlar atmaktadır (FPRI, 2023). AB'nin de bu hatta stratejik önem atfetmeye başlamasıyla, Orta Koridor'un lojistik altyapısına yönelik dış fon ve teknik yardım imkanları da artmaktadır. Bu durum koridorun gelecekteki potansiyelini daha da güçlendirmektedir (SWP Berlin, 2022).

5. Bölgesel Güvenlikten Savunma Sanayiine: Türk Dünyasında Stratejik Ortaklıklar

5.1. TDT Ülkelerinde Ortak Savunma Yetenekleri ve Sanayi Politikaları: Mevcut Durum ve Öngörüler

5.2. Azerbaycan ile Askerî ve Savunma Sanayii İş Birliği

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki askeri ilişkiler, 1992 yılında imzalanan "Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşması" ile kurumsal bir zemine oturmuş; 1996 yılında imzalanan "Askerî Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Anlaşması" ile daha da pekiştirilmiştir. Bu çerçevede, Türkiye uzun yıllardır Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine eğitim desteği sağlamakta, askeri teçhizat temininde bulunmakta ve ihtiyaç duyulan alanlarda yardımda bulunmaktadır. 1996'dan itibaren Azerbaycan ordusundan 10.000'i aşkın personelin Türkiye'de çeşitli askeri eğitim programlarına katılmış olması, bu iş birliğinin kapsamını gözler önüne sermektedir. Ayrıca, 2018 yılında imzalanan askeri tıp iş birliği protokolü kapsamında, her yıl ortalama 100 Azerbaycan askeri Türkiye'de tedavi görmektedir.

Türkiye'nin bu katkıları, yalnızca eğitimle sınırlı kalmamış; ortak tatbikatlar aracılığıyla Azerbaycan askerlerinin operasyonel kapasitesinin gelişmesine de katkı sunmuştur. Bu durum, Azerbaycan'ın NATO standartlarında bir ordu yapısına yaklaşmasına destek sağlamış, bölgesel güvenlik iş birliğini de güçlendirmiştir. İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye-Azerbaycan stratejik ortaklığının sahadaki yansıması bakımından kritik bir örnek olmuştur. Türkiye bu süreçte Azerbaycan'a hem siyasi ve diplomatik hem de askerî ve teknolojik düzeyde kapsamlı destek vermiştir. Uluslararası platformlarda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü savunan Türkiye, savaşın seyrine etki eden önemli teknolojik katkılarda da bulunmuştur.

Bu teknolojik katkıların başında gelen Bayraktar TB2 SİHA'lar, savaş alanında Azerbaycan ordusuna önemli avantajlar sağlamış; düşman hedeflerinin etkili biçimde imha edilmesinde belirleyici bir rol üstlenmiştir. SİHA teknolojisinin bu başarısı, modern savaşlarda insansız sistemlerin artan stratejik önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir.

Savunma sanayii iş birliği ise son yıllarda giderek çeşitlenmiştir. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu (MKE) ile Azerbaycan Devlet Hususi Makine ve Konversiyon Komitesi arasındaki iş birlikleri, savunma üretiminde eşgüdümü artırırken; ASELSAN'ın Alov firması ile Hava Kuvvetleri modernizasyonuna yönelik projeleri ve HAVELSAN ile AZAIR Tech'in teknoloji alanındaki ortaklıkları da iki ülke arasında ileri düzeyde savunma teknolojisi alışverişine imkân tanımaktadır(Tarçın, 2025: 48).

5.3. Kazakistan ile Askerî ve Savunma İş Birliği

Türkiye ile Kazakistan arasındaki askerî ilişkiler son yıllarda önemli ölçüde derinleşmiş ve çeşitli alanlarda çok boyutlu iş birliklerine sahne olmuştur. 10 Mayıs 2022 tarihinde taraflar arasında imzalanan mutabakat zaptı ve protokoller, yalnızca askerî istihbarat alanını değil, aynı zamanda bilişim teknolojileri, askerî tarih, arşiv, müzecilik ve yayıncılık gibi disiplinleri de kapsayacak şekilde geniş bir iş birliği çerçevesi sunmuştur. Bu süreci izleyen dönemde, 13 Eylül 2024'te Astana'da bir araya gelen Türkiye ve Kazakistan savunma bakanları, iki ülke arasındaki askerî ilişkileri daha da ileri taşımak üzere ortak iradelerini beyan etmişlerdir. Bu irade, 6 Kasım 2023'te Ankara'da imzalanan 2024 Yılı Askerî İş Birliği Uygulama Planı ile somutlaştırılmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Savunma sanayii alanında ise Türkiye-Kazakistan iş birliği dikkat çekici bir ivme kazanmıştır. 22 Ekim 2024 tarihinde düzenlenen SAHA EXPO-2024 Fuarı'nda Kazakistan Savunma Bakanı ile BAYKAR Teknoloji Genel Müdürü arasında varılan anlaşma doğrultusunda, insansız hava aracı (İHA) sistemlerinin Kazakistan'da yerleştirilmesi ve mühimmat üretimi konusunda önemli bir adım atılmıştır. Bu iş birliği çerçevesinde Bayraktar Kalkan, Bayraktar Mini ve Mosquito-X sistemlerinin Kazakistan'daki test süreci için ücretsiz olarak temin edilmesi, stratejik teknoloji transferinin bir göstergesi olmuştur. Bu gelişmeleri takiben, 26 Aralık 2024 tarihinde Kazakistan, ANKA tipi silahlı insansız hava araçlarını (SİHA) envanterine kattığını duyurmuştur. Bu adım, ülkenin yüksek teknoloji savunma kabiliyetlerini artırma ve modern savaş teknolojilerine dayalı kapasitesini geliştirme yönündeki kararlılığını ortaya koymaktadır(Tarçın, 2025: 249).

5.4. Özbekistan ile Savunma ve Askerî İş Birliği

Türkiye ile Özbekistan arasındaki askerî iş birliği, kökleri 1993 yılına dayanan uzun soluklu bir sürecin ürünüdür. 2 Aralık 1993 tarihinde imzalanan Askerî Eğitim İşbirliği Anlaşması ile temelleri atılan bu iş birliği, zamanla genişleyerek kapsamlı bir stratejik ortaklık halini almıştır. Son yıllarda iki ülke arasında yapılan anlaşmalar, bu iş birliğinin yalnızca askerî eğitimle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda savunma sanayii, teknoloji transferi ve siber güvenlik gibi alanlara da yayıldığını göstermektedir. 23 Mart 2021 tarihinde Ankara'da imzalanan Savunma Sanayii Alanında İş Birliği Anlaşması, savunma ürünlerinin tasarımı, üretimi, tedariki ve bakımı gibi konuları içeren çok boyutlu bir ortaklık zemini oluşturmıştır. Bu iş birliği, 29 Mart 2022 tarihinde Taşkent'te imzalanan Askerî Çerçeve Anlaşması ile daha da derinleştirilmiştir. Söz konusu anlaşma, askerî eğitimden ortak tatbikatlara, savunma sanayii geliştirmeden askeri tıp ve lojistiğe, elektronik harp ve muhabere sistemlerinden siber güvenlik alanına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Türkiye ile Özbekistan arasında 26 Kasım 2022 tarihinde imzalanan Askerî İş Birliği Anlaşması ise, bu süreci kurumsal bir yapıya kavuşturarak ilişkileri daha stratejik ve sürdürülebilir hale getirmiştir. Bu anlaşmalar, iki ülkenin yalnızca ikili güvenlik ilişkilerini değil, aynı zamanda Orta Asya'daki bölgesel istikrar arayışlarını da desteklemektedir(Tarçın, 2025: 249).

5.5. Kırgızistan ile Savunma ve Güvenlik İş Birliği

Türkiye ile Kırgızistan arasındaki askeri iş birliği, 22 Eylül 1994 tarihinde onaylanan Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşması ile başlamış ve zamanla daha derin ve çok boyutlu bir stratejik ortaklığa dönüşmüştür. Bu temel anlaşma, iki ülkenin silahlı kuvvetleri arasında eğitim, tecrübe paylaşımı ve askeri kapasite geliştirme konularında uzun yıllar sürecektir bir iş birliği zeminini hazırlamıştır. Son dönemde ikili ilişkiler, yalnızca eğitim ve danışmanlıkla sınırlı kalmayıp savunma sanayiinden güvenlik politikalarına kadar genişlemiştir. Nitekim 5 Kasım 2024 tarihinde, Türkiye ve Kırgızistan Cumhurbaşkanları arasında gerçekleştirilen görüşmelerde toplam 19 anlaşma imzalanmış, bu çerçevede ilişkiler “kapsamlı stratejik ortaklık” düzeyine taşınmıştır. Bu anlaşmalar arasında; Stratejik Ortaklık İlişkilerinin Kapsamlı Stratejik Ortaklık Düzeyine Çıkarılmasına İlişkin Ortak Bildiri, Güvenlik Alanında İşbirliği Anlaşması, Savunma Sanayii Alanında İşbirliği Anlaşması, Göç için İşbirliği Mutabakatı Zaptı ve Milli Güvenlik Kurulu Mutabakat Muhtırası gibi kritik belgeler yer almıştır.

Bu kapsamlı belgeler, iki ülke arasında yalnızca ikili ilişkileri değil, aynı zamanda Orta Asya güvenlik mimarisi açısından da önemli bir iş birliği çerçevesi ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, Kırgızistan ile Türkiye arasında savunma sanayii teknolojilerinin paylaşımı, bölgesel güvenlik koordinasyonu ve stratejik ortaklık perspektiflerinin kurumsallaşması yönünde atılmış önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir (Tarçın, 2025: 250).

5.6. Türk Dünyasında Askeri Eğitim İş Birliği: Türkiye'nin Kurumsal Rolü

Türkiye'nin askeri eğitim ve savunma sanayii alanında Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) üyesi ülkelerle yürüttüğü ilişkiler, yalnızca teknik kapasite aktarımı değil, aynı zamanda stratejik bir vizyonun inşası açısından da önemli bir derinlik kazanmıştır. Türk Kara, Deniz ve Hava Harp Okulları ile Millî Savunma Üniversitesi bünyesinde verilen eğitimler, Orta Asya ve Türk dünyası ülkeleriyle askeri bağların güçlendirilmesine olanak tanımakta; bu durum, Türkiye'nin bölgesel güvenlik mimarisinde üstlendiği rolü pekiştirmektedir. Askerî eğitim, klasik anlamda bir profesyonel gelişim süreci olmanın ötesinde, bir güvenlik topluluğu inşasına katkı sunan sosyopolitik bir enstrüman hâline gelmiştir. Verilen eğitim programları yalnızca savaş sanatlarına yönelik pratik kazanımlar değil; aynı zamanda modern harekât ortamlarında karar verme, hızlı tepki verme ve çok uluslu operasyonlarda koordinasyon sağlama gibi nitelikleri de içermektedir. Özellikle asimetrik tehditler, hibrit savaş yöntemleri ve siber güvenlik gibi yeni nesil güvenlik risklerine karşı Türk harp okullarında verilen eğitimler, bu ülkelerin savunma doktrinlerine ciddi katkı sağlamaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin geliştirdiği askeri disiplin anlayışı, katılımcı ülkelerin subay adaylarında ortak bir normlar sistemi oluşturarak kurumsal yakınlaşmayı da teşvik etmektedir.

Türkiye'nin dost ve müttefik ülkelerden misafir askerî öğrencileri kabul etmesi, sahada ortak hareket kabiliyetini geliştirmek ve savunma alanında birlikte çalışabilirliği artırmak açısından kritik bir uygulamadır. Özellikle Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi TDT üyelerinin yanı sıra, KKTC ve Macaristan gibi ülkelerin de bu eğitim süreçlerine dahil olması, Türk savunma sisteminin uluslararası düzeydeki etki alanını gözler önüne sermektedir. Türkiye'nin eğitim verdiği personellerin ülkelere döndükten sonra savunma bürokrasisinde veya ordunun karar alma kademelerinde görev almaları, normatif etki açısından uzun vadeli stratejik kazanımlar doğurmaktadır. Bu bağlamda askeri eğitim, sadece bireysel kapasite geliştirme değil, aynı zamanda ortak tehdit algısı oluşturma, güvenlik kültürü paylaşma ve bölgesel dayanışmayı kurumsallaştırma açısından da kritik bir dış politika aracıdır.

Türkiye'nin Türk Dünyası ülkeleriyle olan askeri iş birliği yalnızca subay eğitimiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda savunma sanayii kuruluşları aracılığıyla teknoloji transferi ve ortak üretim süreçlerini de içermektedir. TUSAŞ (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii), ASELSAN, ROKETSAN, HAVELSAN ve BAYKAR gibi kurumlar, TDT üyesi ülkelerle yürütülen stratejik iş birliklerinin en somut örneklerini sunmaktadır. Bu şirketler tarafından yürütülen teknik eğitimler, sadece ürün kullanımına değil, aynı zamanda mühendislik becerileri, bakım-onarım süreçleri, komuta kontrol sistemleri ve siber güvenlik altyapısı kurulumu gibi çok yönlü alanları da kapsamaktadır. Örneğin BAYKAR tarafından geliştirilen Bayraktar TB2 ve AKINCI gibi insansız hava araçları (İHA'lar), yalnızca Azerbaycan'a değil, son yıllarda Kazakistan ve Kırgızistan'a da ihraç edilmiş; bu ülkelerde hem saha testleri yapılmış hem de yerel üretim ve eğitim kapasitelerinin oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır. Bu kapsamda, Kazakistan'da İHA üretim altyapısının kurulması ve test süreçlerinde Türk mühendis ve eğitmenlerin görev alması, Türkiye'nin teknoloji paylaşımı konusunda ne denli ileri bir aşamaya geçtiğini göstermektedir. Ayrıca ASELSAN ve HAVELSAN gibi kurumların Türk Cumhuriyetleri'nde verdiği simülasyon destekli askeri eğitimler, modern harp teknolojilerine adaptasyon konusunda önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Bu eğitimler, elektronik harp sistemlerinden radar teknolojilerine, komuta kontrol merkezlerinden yazılım tabanlı savunma çözümlerine kadar geniş bir spektrumu kapsamaktadır. TUSAŞ ise, başta ANKA SİHA olmak üzere insanlı ve insansız platformlarla ilgili teknik personel eğitimi sağlamaktadır.

Savunma sanayii iş birlikleri sadece bir ihracat ilişkisi olarak değil, karşılıklı teknoloji ve bilgi transferine dayalı stratejik ortaklıklar olarak şekillenmektedir. Türkiye'nin bu yönde attığı adımlar, bölgesel askeri kabiliyetlerin artırılmasına, operasyonel birlikte çalışabilirliğin sağlanmasına ve bağımsız savunma altyapılarının kurulmasına ciddi katkılar sunmaktadır.

Bu kapsamda, TDT çatısı altında kurulacak ortak bir "Savunma Sanayii Eğitim ve Teknoloji Merkezi", Türk Dünyası ülkelerinin ihtiyaç duyduğu eğitimleri sistematik biçimde sağlayabilir. Bu yapı, sadece savunma değil, siber güvenlik, afet yönetimi, sınır güvenliği ve yapay zekâ temelli tehdit analizleri gibi alanlarda da uzman yetiştirecek bir kurumsal çerçeveye sunabilir.

6. Sonuç

Türk Dünyası, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin çok kutupluluğa evrilmesiyle birlikte, küresel güç rekabetinin yeniden biçimlendiği bir coğrafya olarak öne çıkmaktadır. Enerji kaynakları, ulaşım koridorları ve kültürel kimlik ağlarıyla şekillenen bu alan, artık sadece jeopolitik değil, aynı zamanda jeoekonomik ve jeokültürel bir mücadele zemini hâline gelmiştir. Çin, Rusya, Avrupa Birliği, ABD ve Türkiye gibi aktörlerin bölgedeki hamleleri incelendiğinde, bu rekabetin çok katmanlı ve uzun vadeli stratejik hesaplara dayandığı açıkça görülmektedir. Çin'in bölgedeki varlığı daha çok ekonomik altyapı yatırımları, finansal paketler ve doğal kaynaklara erişim stratejileriyle karakterize edilirken; bu yaklaşımın arka planında jeopolitik istikrar kadar enerji arz güvenliği kaygısı da yer almaktadır. Çin'in Orta Asya ülkelerine sunduğu projeler, kısa vadede cazip görünse de uzun vadede ekonomik bağımlılık ve stratejik yönelimlerde tek kutupluluğu beraberinde getirme riski taşımaktadır. Rusya ise, tarihsel olarak "arka bahçesi" olarak gördüğü Orta Asya'da hem sert güç (askerî üsler, güvenlik anlaşmaları) hem de yumuşak güç (dil, medya, dinî kurumlar) araçlarını kullanarak etkinliğini sürdürmek istemektedir. Ancak Ukrayna Savaşı sonrası oluşan jeopolitik izolasyon ortamı, Rusya'nın bölgedeki pozisyonunu tartışmalı hâle getirmiş ve bazı Türk Cumhuriyetlerinde Moskova karşıtı yönelimleri güçlendirmiştir. Bu durum, Rusya'nın enerji projeleri ve güvenlik mimarisi üzerindeki hâkimiyetini yeniden inşa etmesini zorlaştırmaktadır. Türkiye ise, bölgeyle olan tarihi, dilsel ve kültürel bağlarını 21. yüzyılın jeostratejik ihtiyaçlarıyla harmanlayarak, bölgesel liderlik konumunu kurumsallaştırma çabasıdadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluşu, sadece sembolik bir birlikteliğin değil, aynı zamanda alternatif bir jeopolitik vizyonun da ifadesidir. Türkiye'nin savunma sanayii ihracatları, enerji diplomasisi girişimleri ve ulaşım hatları üzerindeki lojistik kapasitesi, bu vizyonun saha üzerindeki yansımalarını somutlaştırmaktadır. Ancak bu süreçte Türkiye'nin sadece tarihî duygulara değil, aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma hedeflerine, yeşil dönüşüme ve dijitalleşmeye dayalı yapısal bir strateji benimsemesi kritik önemdedir. ABD ve AB'nin bölgeye yönelik politikaları ise çoğu zaman istikrarsız ve dönemsel kalmakta; bölge ülkeleri ile ilişkiler, daha çok enerji arz güvenliğine indirgenmektedir. Normatif değerler demokratikleşme, insan hakları, şeffaflık üzerinden kurulan bu ilişkiler, otoriter yapılarla yönetilen Orta Asya ülkeleriyle uyum sorunu yaşamaktadır. Bu da Batı'nın bölgedeki etkisini sınırlamakta ve istikrarlı ittifaklar kurmasını zorlaştırmaktadır.

Bu koşullar altında, Türk Dünyası ülkeleri için en büyük risk, bir güç dengesinin pasif nesnesi hâline gelerek enerji kaynakları, ulaşım hatları veya güvenlik garantileri üzerinden dışa bağımlı politikalar geliştirmektir. Oysa bölge ülkeleri, stratejik özerkliklerini pekiştirecek çok taraflı iş birlikleri, dijital entegrasyon projeleri ve ekonomik çeşitlilik politikalarıyla aktif bir jeopolitik özneye dönüşebilir. Bu çok katmanlı rekabet ortamı, uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında değerlendirildiğinde, realizmin güç mücadelesi odaklı yaklaşımıyla örtüşmektedir. Ancak, bölgede kurumsallaşma girişimleri liberal teorinin iş birliği potansiyeline işaret ederken, ortak tarih ve kimlik unsurlarına yapılan vurgular da konstrüktivist bir perspektifi zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Türk Dünyası, klasik teorilerin iç içe geçtiği çok boyutlu bir analiz alanı olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, Türk Dünyası'nı merkeze alan iki özgün kavramsallaştırma önerilmektedir: İlki, "Türk Avrasyacılığı"dır; bu kavram, Avrasya kıtasında Batı merkezli modellerin alternatifi olarak tarihî, kültürel ve jeopolitik bağlamda Türk Devletleri Teşkilatı öncülüğünde yükselen yeni bir bölgeselcilik anlayışını tanımlar. İkincisi ise "Türk Jeoekonomik Koridor Teorisi"dir ve bu model, ulaşım, enerji ve dijital altyapıların yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda stratejik yönlendirici araçlar olarak kullanıldığı bir vizyona işaret eder. Türk Dünyası'nın geleceği bu bağlamda sadece enerji veya güvenlik politikalarıyla değil, ortak tarih anlatısı, ekonomik eşitlik, yeni nesil ulaşım ağları ve dijital iş birliği gibi bütünlük temellerle şekillenmelidir. Böylece bölge ülkeleri, dış etkilerin nesnesi olmak yerine, stratejik özerkliklerini güçlendiren, çok kutuplu sistemde özgün bir merkez inşa eden ve küresel düzende aktif bir özne hâline gelen bir Türkistan vizyonunu hayata geçirebilir.

Kaynakça

- 7Deniz. (2023). *Orta Koridor'da dijitalleşme ve gümrük entegrasyonu raporu*. 7deniz.net. <https://www.7deniz.net>
- Atlantic Council. (2023). *China-Central Asia Summit and Beijing's long-term vision*. <https://www.atlanticcouncil.org>
- Cai, P. (2020). *Understanding China's Belt and Road Initiative*. Lowy Institute. <https://www.loyyinstitute.org>
- Carnegie Endowment for International Peace. (2023). *Russia's southern corridor strategy: Reshaping Eurasian trade*. <https://carnegieendowment.org>
- Caspian Policy Center. (2021). *Russia's security architecture in Central Asia*. <https://www.caspianpolicy.org>

- Clarke, M. (2017). China's Belt and Road Initiative and the Eurasian heartland: The Silk Road economic belt. In M. Laruelle (Ed.), *The Chinese question in Central Asia: Domestic order, social changes, and the Chinese factor* (pp. 107–125). Lexington Books.
- Coşkun, B., & Bayırbağ, M. K. (2022). Türkiye'nin ulaştırma politikalarında küresel eğilimler ve bölgesel etkiler. **Ulaştırma ve Lojistik Dergisi*, 5*(2), 45–61.
- Çam, M. M. (2022, Mart). Türk Dünyası'na dair büyük strateji ve Türkiye. **ATASAREN Bülteni**, (Türkistan Özel Sayısı), 5–9.
- DergiPark. (2023). **Rusya'nın Türk Dünyası'na yönelik stratejik yaklaşımı**. <https://dergipark.org.tr>
- EkoAvrasya. (2024). **Türkiye-Çin mutabakatı ve Orta Koridor'un stratejik önemi**. *EkoAvrasya Dergisi*. <https://www.ekoavrasya.net>
- Ekonomist. (2023). Orta Koridor'un jeopolitik önemi artıyor. **Ekonomist Dergisi*, 30*(8), 10–13.
- Erşen, E. (2022). **Hazar geçişli koridorlar ve Türkiye'nin lojistik rolü**. ORSAM Yayınları.
- Eurasianet. (2023). **Turkey deepens defense cooperation with Central Asia**. <https://eurasianet.org>
- Fokus Plus. (2024). **Hazar Denizi Ro-Ro taşımacılığı ve altyapı sorunları**. <https://www.fokusplus.org>
- Foreign Policy Research Institute. (2023). **Logistical challenges and strategic opportunities on the Middle Corridor**. <https://www.fpri.org>
- Gökburun, H. (2021). **Türk Dünyası'nın jeopolitik konumu ve küresel güçler bağlamında rekabet**. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Jamestown Foundation. (2025). **Turkey's ascendancy in the Turkic world: From culture to connectivity**. <https://jamestown.org>
- Kalyuzhnova, Y., & Nygaard, C. (2021). Energy sector reform and institutional development in Central Asia: The case of Kazakhstan. **Energy Policy*, 151*, Article 112221. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2021.112221>
- Kassenova, N. (2023). Transport and integration in the Turkic World. **Central Asia Forum Working Paper Series*, 3*(1), 15–21.
- Kobayashi, Y. (2019). **Pipeline politics and the struggle for Central Asia**. Routledge.
- Laruelle, M. (2020). Russia's Central Asia policy and the role of energy diplomacy. **Eurasian Geography and Economics*, 61*(1), 1–19. <https://doi.org/10.1080/15387216.2020.1716693>
- Ministry of Transport and Infrastructure. (2023). **Turkey's position in the Middle Corridor and infrastructure outlook**. T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı Yayınları.
- Petersen, A., & Barysch, K. (2011). **Russia, China and the geopolitics of energy in Central Asia**. Centre for European Reform.
- Shaffer, B. (2011). **Energy politics**. University of Pennsylvania Press.
- Stiftung Wissenschaft und Politik. (2022). **The Middle Corridor after Ukraine: Strategic adjustments and risks**. <https://www.swp-berlin.org>
- Szczudlik, J. (2021). **China's strategy in the South Caucasus**. Polish Institute of International Affairs. <https://pism.pl>
- TRENDS Research & Advisory. (2023). **China's rerouting strategy: Post-Ukraine logistics**. <https://trendsresearch.org>
- TRENDS Research & Advisory. (2024). **Türkiye'nin Orta Koridor'daki yük taşımacılığı raporu**. <https://trendsresearch.org>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2023). **Ulaştırma Bakanları Bildirgesi**. <https://www.turkkon.org>
- Türk Devletleri Teşkilatı. (2024). **Orta Koridor raporu: 2024 değerlendirmesi**. <https://www.turkkon.org>
- Tarçın, U. (2025). Türk Devletleri Teşkilatı'nın güvenlik boyutu: Kurumsal kapasite ve işbirliği ihtiyacı. **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (TDT Özel Sayısı), 244–267.
- Topsakal, İ., & Zengin, A. K. (2022, Mart). Orta Asya'da Rusya (y)etkisi: Değişen dinamikler ve Türkiye. **Kriter Dergi**.
- Umbach, F. (2010). Global energy security and the implications for the EU. **Energy Policy*, 38*(3), 1229–1240. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.01.010>
- World Bank. (2023). **Trade corridors in Central Asia: Enhancing connectivity**. <https://www.worldbank.org>
- Özsoy, M., Sipahi, B., & Sayın, G. (2024). **Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurumsallaşma süreci ve bölgesel işbirliği**. Uluslararası İlişkiler Akademisi Yayınları.